

Voordracht 10 juni (dag van de aftrap van het EK) Hanneke Muthert

NB Deze tekst is geschreven om voor te dragen op 10 juni en wijkt daarmee af van andersoortige teksten. Voor eventuele vragen over bronnen kunt u mailen: j.k.muthert@rug.nl De ppt is geïntegreerd in de tekst.

De gver als basisspeler in het veranderende werkveld?!

Reflectie op nieuwe (1^e lijns)
gv-praktijken in Friesland
Hanneke Muthert, RUG

Na alle vragen, zorgen en aangedragen strategische denkrichtingen vanuit de gepresenteerde projecten van deze ochtend vraag ik nu uw aandacht voor wat een veel bredere groep in de samenleving als urgent probleem ziet:

Een EK voetbal, waar meer landen dan ooit aan meedoen en waarbij NL geen *penal* hoeft te nemen aangezien “we”, zoals niemand ontgaan zal zijn, langdurig buiten spel staan.

Dat doet pijn. De kenners zijn verdeeld over hoe lang het zal duren vooraleer “we” het gewenste niveau weer zullen behalen. We kunnen met grote regelmaat horen en lezen over hoe de KNVB op basis van tal van evaluaties en onderzoek daartoe nieuwe plannen en beleid ontwikkelt. Met maatregelen die van de pups en F-jes af aan, dus inclusief de hele opleiding, bij jong en oud tot veranderingen moet leiden. Daarnaast presenteert de veelbesproken bondscoach (is hij wel de juiste persoon om überhaupt weer op te krabbelen?) iedere oefenwedstrijd een nieuwe opstelling die het moet gaan maken. Wel, de laatste wonnen we, dus dat hele team is nu lekker op vakantie, even een (weliswaar noodgedwongen) adempauze om in september weer een poging te gaan doen bij de *winner*s te gaan horen i.p.v. het rijtje van de *loser*s.

Met de aftrap van dat EK vanavond in het verschiet, leek me een vergelijk met juist deze spelvorm, voetbal, als reflectie op het veranderende zorgveld en de rol van gvers daarbinnen en/of daarbuiten zo gek nog niet. Ik sta daarin niet alleen, diverse religiewetenschappers hebben zich al lang en breed aan voetbal als studieobject gewaagd en dit vergeleken met diverse religieuze aspecten, processen, gemeenschappen

of rituelen. En ook voor spiritualiteit kun je het veld op. Hoogleraar spiritualiteit Kees Waaijman kopte afgelopen weekend in Trouw:

Wie spiritualiteit wil doorgronden, moet goed naar voetbal kijken

(Kees Waaijman, Trouw 4-6-2016)

(“Wie spiritualiteit wil doorgronden (HM door beide sprekers vanochtend aangeduid als deel uitmakend van onze expertise), moet goed naar voetbal kijken” ...)

De kern van zijn vergelijk valt als volgt samen te vatten: “ascese, jezelf pijn doen, zwoegen: dat werkt in het stadion, noch er buiten. Wees aanspeelbaar, leer wegbewegen en laat de bal het werk doen.” ... Dan gaan er toch wat gv-belletjes rinkelen.

Als ik vrij zou mogen associëren over de relatie gv , religie en voetbal, ben ik bang dat ik de grenzen van de mij beschikbare tijd behoorlijk zal oprekken. Niet alleen ben ik een liefhebber van voetbal, laat ik daar helder in zijn (wie nog meer?), ik sta wekelijks meerdere keren langs de lijn, doe graag een potje mee en kijk ook graag met de mannen thuis naar voetbal op de buis. Daarnaast behoort vrije associatie tot de mij als religiepsycholoog geliefde psychodynamische receptuur. En de GV is mij lief zowel in praktijk als in reflectie in onderwijs en onderzoek. Waarmee iets van het heilig vuur in mij direct op tafel ligt. Als plaatsbepaling of liever spelerspositie voor vandaag, zinnig. De gehele bijbehorende associatiestroom zal ik u echter besparen.

Zinvoller is het denk ik om met behulp van de hoofdlijnen van de sprekers deze ochtend die vragen vast te stellen, die we metaforisch kunnen verbinden aan het voetbal(veld). Kortom niet de vraag ‘is dit in alle opzichten een adequate metafoor ja/nee voor gv in een veranderende zorgcontext?’ staat centraal als wel: ‘wat brengt het ons als we eens vanuit deze (actuele) metafoor vertrekken’:

Is voetbal een adequate
metafoor voor GV 1^e lijn?

Wat brengt het ons, om
vanuit het voetbalveld
te vertrekken?

Als ik de bijdrage van Roger Wind kort memoreer, staat daarin centraal dat aandacht voor levensvragen van belang is voor zorgvragers, verlegenheid daaromheen dan wel een tekort aan tijd daarvoor bij erkende zorgdragers gesignaleerd wordt, waarop op diverse wijzen het aanbod van de expertise van de gver al dan niet m.b.v. inzet van vrijwilligers wordt gedaan. De achterliggende hypothese om dit aanbod te vermarkten luidt: wanneer ook de zorgdimensie van spiritualiteit en zingeving bediend wordt, dalen de zorgkosten van nog duurdere experts zoals huisartsen:

ZinPortaal Fryslân:

aandacht voor zorgdimensie spiritualiteit
door expert? → zorgkosten <

De kern van de bijdrage van Jan-Willem Uringa stemt daar deels mee in:

De vragen zijn er, het is nu zaak om aan te tonen dat wij de expert zijn precies daar waar de levensvragen gesteld worden. Daartoe draagt hij deze ochtend de volgende handvatten aan: 1) *Richt je aandacht op je expertise en niet in 1^e instantie op het veranderen van structuren* (denk bijvoorbeeld aan een kwaliteitswet voor de gemeentelijke zorg) en 2) *vermarkt deze expertise met behulp van bondgenoten*.

Beide sprekers gaan er daarmee vanuit dat ons hoe dan ook een positie op of nabij het nieuwe /veranderende speelveld toekomt. Dat beeld spreekt mij/ons aan veronderstel ik.

Toch is het wat en hoe van de beoogde positie nog allerm minst helder of eenduidig. Er zijn nogal wat mededingers naar speeltijd op de mat. En nog wat andere drempels, iets waar ons elftal over mee kan spreken: Hebben die anderen die volop meedoen een betere conditie, trainingmethode, een sterker dan wel minder groot ego, een betere groepsdynamiek, defensie en hoe kunnen we ook bij tegenslag de koppen omhoog houden? Ofwel wat maakt dat die anderen, zoals Crujff het wezen van de voetbal verwoordde *en un momento dado* gewoon wel op de goede plek staan?

Als we mogen veronderstellen dat zingeving belangrijk is voor mensen, en dat die zingeving nogal eens onder druk komt te staan, wat soms adequate begeleiding vraagt, ook in die veranderende context: Welke ruimte is er voor onze bijdrage aan het zorgspel?:

Hoe en waar is er ruimte voor zingeving/
spiritualiteit op de 'mat'?

Of breder: **Hoe en waar is er ruimte voor zingeving/spiritualiteit op de mat? Ofwel hoe bereiden we ons voor en herkennen we ons *en un momento dado*.** Dat is net als een adequate interpretatie van Cruyff-citaten niet eenvoudig. Ik licht een aantal deelvragen en aspecten uit.

Hoe en waar is er ruimte voor
zingeving/spiritualiteit op de 'mat'?

Naar welke zingevingexperts is vraag?

Waar ligt ruimte voor zin?

Hoe ziet de 'mat' eruit?

1 Welke zingevingexperts worden eigenlijk gevraagd?

Naar welke zingevingexperts is vraag?

- niet automatisch GV
- nieuwe autoriteit

‘De zorg draait ook wel door zonder’, lijkt de insteek van de politiek te zijn, of: ‘het is niet een taak van de gemeente daarin te voorzien’. Allerlei zorgprofessionals menen die dimensie zelf al lang mee te nemen. En daar gebeurt ook veel, al valt er ook nog het nodige te doen. (ik geef al een heel aantal jaar les aan SPVers en sinds een tweetal jaar ook POHers die in het gesprek erover menen dit al voor een belangrijk deel te doen maar in de oefeningen de grootste moeite hebben om zingevingvragen te signaleren;); en last but no least, daar is ie weer: ‘de buurvrouw kan het ook’. Het moge duidelijk zijn dat vooralsnog bij gemeentelijke zorg *de gver niet automatisch de rol van expert* heeft of krijgt toespeeld op het terrein van zin. Niet door de gemeente maar ook niet door zorgvragers.

Niet alleen construeert een ieder zijn of haar eigen pakket aan spirituele bronnen, waarmee je de regie daarover veel meer zelf in handen hebt of meent te moeten hebben. Autoriteit toekennen aan iets of iemand is überhaupt iets wat sterk verandert. Verhaeghe bespreekt in zijn nieuwste boek (Autoriteit) dat de roep om autoriteit steeds luider klinkt maar dat we tegelijkertijd de schepen achter ons verbrand hebben die nog niet zo lang geleden autoriteit met zich meevoerden. De ontwikkeling tekent zich af dat Niet langer autoriteit aan een persoon of bepaald beroep mag worden opgehangen, maar anoniem verbonden wordt aan regels en een structuur. Om alsnog grip te houden op processen, waarin machteloosheid voelbaar wordt, bij het ontbreken van directe relaties waartoe je je kunt wenden, (*denk bv aan het eindeloos doorverbonden worden als je eens een goede vraag hebt voor een gemeentelijke instelling of ook in de zorg*), vermeldt Verhaeghe een toename van macht uitoefenen door controle en bureaucrativering. Een groei die niet langer geaccepteerd wordt of houdbaar lijkt. Een herziening van bestaande autoriteitsstructuren is daarmee noodzakelijk. En kenmerkend is dat niet een *top-down* maar samenhangende *bottom-up* constellaties gevraagd worden. Het is de samenleving die autoriteit verleent aan gezagsdragers die op hun beurt de toegekende autoriteit waar moet maken in een veranderende samenleving (denk aan de-institutionalisering; globalisering, migratiestromen, automatisering/robotisering etc.).

Hoe is dat bij zin? Wat maakt dat gvers daartoe autoriteit krijgen toegekend? Expertise concreet onderbouwen met daden en gerelateerd onderzoek om dat wat bereikt wordt in aansprekende taal te kunnen verwoorden, lijkt dan wezenlijk.

2 Waar ligt de ruimte voor zin?

Waar ligt ruimte voor zin?

- positie
- taal
- positiespel

Ons gedeelde uitgangspunt hier is helder. De zorg is iets waarvan de spirituele dimensie binnen populaire zorgdefinities deel van uitmaakt. Los verkrijgbare spirituele zorg zonder netwerk (Roger Wind) of samenwerking met partners/bondgenoten zoals Jan Willem Uringa zei, is niet realistisch. Het is een spel wat samen gespeeld dient te worden. Maar vragen over die ruimte zijn er volop.

Met wie spelen we het? Op welke positie? Wat als we even of langer buitenspel staan? Wat werkt goed samenspel in de hand?

Even voor de beeldvorming m.b.v. onze metafoor: als er 22 spelers zijn, met elk hun specialisme, specifieke taak dan wel (taakopvatting) en ego, een bank vol reserves; medische staf; een viertal officials; hoofd en assistent-trainers; om het publiek nog maar niet te noemen. En de verkopers van hamburgers, bier en fanartikelen. En dat allemaal gegroepeerd rond één bal...

Zorg waarvan de spirituele dimensie er een is, is net als voetbal een bijzonder complex geheel. Wie heeft het voor het zeggen inzake wat goede zorg is in deze 1e lijns context;

wie bepaalt de regels en criteria; wie coacht en wie scheidst? Kun je ook wisselen van positie?

Wat dan noodzakelijk is, is gedeelde taal. Woorden, beelden, termen, concepten die hoe verschillend diverse taalspelen ook zijn, tot op zekere hoogte verstaan worden als verwijzend naar spiritualiteit. Dat je in die zin weet waar je het over hebt op het gebied van spiritualiteit. Niet dat dat laatste concept ooit eenduidig is geweest maar religiewetenschappers vanuit diverse disciplines (filosofen antropologen, sociologen etc.) melden dat juist ook hoe we over levensbeschouwelijke zin of spiritualiteit spreken, sterk verandert. Waar nog niet heel lang geleden specifiek liturgische rituele of anderszins religieuze taal tot de verbeelding sprak of i.e.g. (h)erkenning opriep, omdat gedeelde tradities een veel grotere rol speelden, is het nu zoeken naar woorden. Zoeken naar woorden hoe de existentiële laag überhaupt woorden kan krijgen, hoe die vervolgens zo gedeeld kunnen worden dat er sprake is van enige mate van horizonversmelting. Concreet zie je dat veel mensen zoekende zijn in hoe zij hun levensverhaal, of verhaalfragmenten weten te verbinden aan hoe zij zichzelf hier en nu ervaren in relatie tot wat hen overkomt/ bijvoorbeeld in het ervaren van grenservaringen. Hoe grote groepen mensen moeite hebben enige mate van continuïteit te verbeelden, wat als essentieel wordt gezien in het ervaren van zin. Dat wanneer zin ontbreekt, maar moeizaam bronnen gevonden worden die voor langere tijd betrouwbaar blijken voor zinvinding of zinmaking. Als die taal moeilijk te vinden is, heeft dat impact: Hoe kan men dan adequaat de eigen levensbeschouwelijke biografie verwoorden (NB dit geldt nadrukkelijk ook voor gv-ers in opleiding!)? hoe kun je verwachten dat levensvragen gemakkelijk te signaleren zijn, wanneer een gemeenschappelijk herkenbare taal daartoe meer en meer lijkt te ontbreken? Hoe moeten mensen existentiële nood woorden geven? Waar liggen vervolgens dan ook de hermeneutische tools om de verbinding te maken en transparant te zijn in wat je doet?

Naast het aspect van een gedeelde taal, is het ruimte behouden in het positiespel, aan de orde. Elders (vgl. bv. Muthert & Schaap-Jonker 2015 in *Psyche en Geloof* 26 (1), 49-61) heb ik uitgebreid verhaald over de verschillende psychologische posities die men kan innemen t.o.v. gebeurtenissen, personen en ervaringen om zichzelf daartoe te verhouden. Elk van die psychodynamisch geïnspireerde posities brengen eigenheden met zich mee waaronder aardigheden alsook drempels. Hier van belang is dat niet iedere positie even veel ruimte toelaat om de ander als anders te ervaren. Niet iedere positie leent zich voor volwassen rouw. Evenmin leent niet iedere positie zich tot een voldoende vertrouwde manier om om te gaan met alles wat wezenlijk onkenbaar blijft, die laag in de mens die vanuit verschillende perspectieven als transcendent positie aangeduid wordt, levensbeschouwelijke laag of kern. Waarmee we weer op bekend terrein aankomen in dit gezelschap. Niet iedereen herkent de taal van die laag, weet zich daarin te bewegen. Wat zal spelen bij alle spelers in het veld. Als een ieder op het veld met steeds wisselende psychisch dominante posities zich met elkaar moet zien te verstaan over spiritualiteit ligt verwarring of miscommunicatie niet ver weg. Op die momenten dat de ruimte daar is, moet dat dan ook herkend en aangegrepen worden. Het moment van Cruif zeg maar.

3. Een nog niet zo sterk gethematiseerde vraag tenslotte is **die naar hoe de grasmat eruitziet**

Hoe ziet de 'mat' eruit?

- *lived religion/
religion on the ground*

- *sense of belonging*

<->

(religieuze) identiteit

Als fervent langs de lijnstaander van een Groningse jeugdamateurclub, zie ik wekelijks hoe niet alleen de kwaliteit van de grasmat verschilt van club tot club, mede ook afhankelijk van op welk niveau je speelt; maar ook de direct omgeving wisselt sterk. Zorgen bomen voor luwte? Hoe is de sfeer/de kantine? Hoe duur en smaakvol is de koffie? Plaatselijke omstandigheden wisselen sterk en beïnvloeden wel degelijk het spel. Hier is een regelrecht verband met spiritualiteitbeleving in relatie tot religieus zelfbeeld, waar aandacht voor moet zijn. Ook deze wordt meer en meer gezien als sterk contextbepaald dankzij antropologische en sociologische studies die recentelijk concepten uitlichten als *lived religion/ religion on the ground*. Voorbeeld: of je als 2,3^e generatie Turks islamitisch migrant in Duitsland woont of 1^e generatie christelijk Poolse migrant in Ierland bivakkeert. Verschillen zijn er. De overeenkomsten liggen voor een aanzienlijk deel in hoe mensen zich weten te verbinden en zich daardoor identificeren met de plaatselijke mores, politieke topics en activiteiten. *A sense of belonging* ontstaat daar waar directe doe-relaties met de onmiddellijke omgeving kunnen worden aangegaan en zijn van invloed op de religieuze/spirituele zelfbeleving.

Wat impliceert dat voor GV in de 1^e lijn? Hoe goed kennen we de grasmat en de directe omgeving daaromheen? Als de zorgstructuur wezenlijk veranderd is, zal ook onderzoek naar ruimte voor spiritualiteit en zingeving in die omgeving op heel basaal niveau goed gedaan moeten worden.

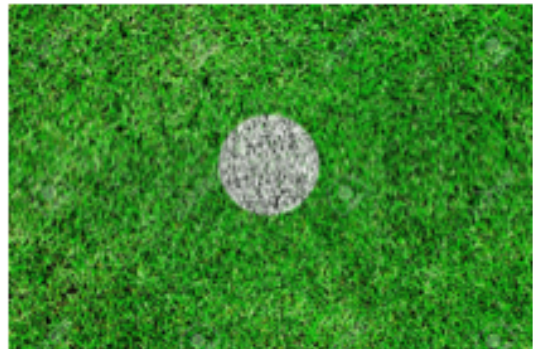
Slot

Ik kom terug op de vraag: **Hoe en waar is er ruimte voor zingeving/spiritualiteit op de mat?** En dan met name wat betekent dit voor onderwijs. Genoemde opmerkingen kunnen ook naar onderzoek vertaald worden, waarover later deze middag meer.

Hoe en waar is er ruimte voor zingeving/spiritualiteit op de 'mat'?

GV 2.0 houdt rekening met:

- andere taal
- andere autoriteit_(sverhoudingen)
- aanspeelbaarheid

Als de taal rond zin/spiritualiteit verandert, en binnen zorg de spelers veranderen en de mat verandert, dan verandert ook het vak GV. Zoveel moge duidelijk zijn. Dat een terugtrekken op het fort GV weinig vruchtbaar is, lijkt me vanochtend helder uiteengezet. Dat kennis en kunde rond spiritualiteit, zingeving en religie opnieuw vertaald moeten worden naar de nieuwe situatie lijkt me ook duidelijk. Voor wie? Het meest pragmatisch lijkt: Daar waar vragen een dergelijk lijden veroorzaken dat niet verholpen kan worden binnen andere taalspelen.

Zelf vinden dat je expert bent, betekent nog niet dat je die autoriteit ook krijgt toegekend. Hoogstwaarschijnlijk zul je die met veel meer mensen moeten delen. Is het niet omdat ook veel anderen daarin verantwoordelijkheid willen nemen, dan wel omdat directe een op een gv-zorg in veel gevallen niet financierbaar is. Waar je wellicht op basis van die expertise wel een voorsprong hebt, is het verkennen van de ruimte. Waar is precies de ruimte voor verbeelding en spiritualiteit in welke taal of beeld dan ook gegoten? Hoe bespeel je die ruimte, hoe speel je mee en wanneer sta je buitenspel. Vergeet daarbij overigens niet dat ook vanuit een buitenspelsituatie wel degelijk met regelmaat gescoord wordt.

Concreet betekent dat voor de opleidingen ook nieuwe uitdagingen. Ik noem er drie.

Hoe en waar is er ruimte voor zingeving/spiritualiteit op de 'mat'?

Onderwijsvernieuwing GV 2.0: ruimte voor

- andere kennis
- sociale reflectie >
- de 'mat'

→ kennis en kunde vakken afstemmen op veranderingen als deze nieuwe taal en nieuwe vormen van autoriteit, wat onder meer concreet betekent dat niet langer de intramurale zorginstellingen zuiver het aandachtsgebied zijn. Aandacht voor kansrijke expertisegebieden zal toenemen ten koste van werkveldspecifieke invullingen. Het vernieuwde domein gv 2.0 zal daarmee ook punt van aandacht zijn. Al is het maar omdat profilering binnen netwerkorganisaties wel degelijk gevraagd wordt. De benodigde competenties, waaronder onderzoekscompetenties zal Martin zo dadelijk bespreken. Een tweetal veranderingen wil ik nog kort benoemd hebben

→ beweging van zelfreflectie naar verbindende/onderzoekende sociale reflectie lijkt me binnen de levensbeschouwelijke leerlijn belangrijk

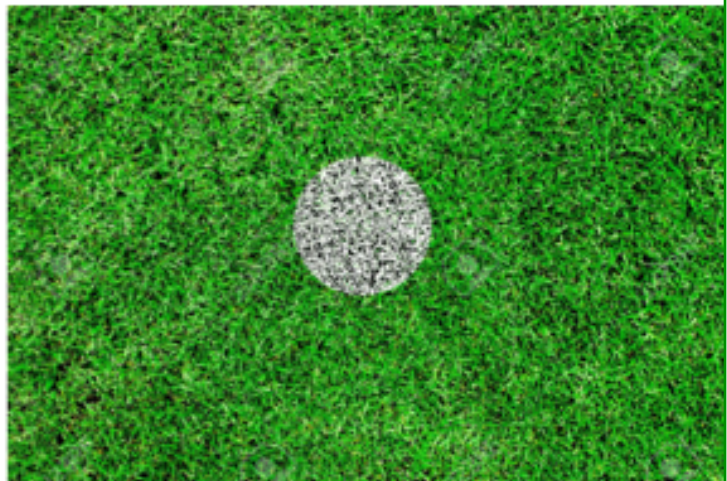
→ de ruimte van de mat verkennen lijkt als vaardigheid essentieel alsook hoe daarop in te spelen.

En verder is het een kwestie van heel veel gaan doen, mede op basis van reeds ontwikkelde kunde en kennis. Een topclub is dan niet voor iedereen weggelegd. Maar wat let je *back to the basis* van het straatvoetbal: je aanbieden als speler: mag ik meedoen? Waarbij Waaijman concludeert dat eindeloos zwoegen en zweten niet veel oplevert. Ik citeer: "De kunst isjezelf daarin te vergeten, als in een dans." Waarbij in feite de bal het eigenlijke werk moet doen. Zoals hij vervolgens Cruijff aanhaalt: alle momenten in het leven zijn gegeven momenten, net als in het voetbal. De kunst is dat je er bent, op tijd bent, op de juiste plaats bent."

De gver als basisspeler in het veranderende werkveld?!

*De kunst is
dat je er bent,
op tijd bent,
op de juiste
plaats bent.*

Cruijff

Aldus de maestro. Wellicht na vandaag ook gv-goeroe. Wie zal het zeggen. Hoe dan ook, zijn we druk bezig een nieuw spel te spelen. Dat is hard werken, maar vooral ook de ruimte zoeken om aanspeelbaar te zijn. Op naar het WK zal ik maar zeggen. Of nee ik vergis me, leve het spel.